

Teismo praktikos rinkinys

GENERALINĖS ADVOKATĖS
JULIANE KOKOTT IŠVADA,
pateikta 2023 m. liepos 13 d.¹

Byla C-434/22

**AS „Latvijas valsts meži“
prieš
Dabas aizsardzības pārvalde**

(*Administratīvā rajona tiesa* (Pirmosios instancijos administracinis teismas, Latvija) prašymas priimti prejudicinį sprendimą)

„Prašymas priimti prejudicinį sprendimą – Natūralių buveinių ir laukinės faunos bei floros apsauga – Direktyva 92/43/EEB – Tinkamas poveikio teritorijai vertinimas – Sąvoka „planas“ arba „projektas“ – Intervencija į mišką dėl gaisrų prevencijos – Tiesioginė sąsaja su teritorijos tvarkymu arba tokios sąsajos būtinybė – Priemonės skubumas – Prevencinės priemonės – Lojalus bendradarbiavimo principas – Neigiamo poveikio atitaisymas“

I. Įvadas

1. Pagal Buveinių direktyvos² 6 straipsnio 3 dalį reikalaujama, kad būtų atliktas planų ir projektų, kurie galėtų turėti reikšmingą neigiamą poveikį Europos svarbos saugomoms teritorijoms – vadinamosioms „Natura 2000“ teritorijoms, poveikio išankstinis vertinimas. Bet ar reikia iš anksto įvertinti ir prevencines priešgaisrinės apsaugos priemones miškų teritorijose? Kokių pasekmių sukelia delsimas atlikti tokį vertinimą? Šiuos klausimus reikia išsiaiškinti šiame procese dėl prejudicinio sprendimo priėmimo.

2. Pagrindinė byla grindžiama tuo, kad miško naudotojas, neatlikęs išankstinio vertinimo, „Natura 2000“ teritorijoje kirto medžius, kad ateityje būtų lengviau gesinti gaisrus. Apie tai sužinojusios už teritorijos apsaugą atsakingos tarnybos nurodė naudotojui imtis tam tikrų priemonių, naudotojas jas apskundė. Reikia išsiaiškinti ne tik pareigą įvertinti tokias prevencines priešgaisrinės apsaugos priemones, bet ir visų pirma klausimą, kokių priemonių gali būti nurodoma imtis, jei tokia veikla vykdoma neatlikus išankstinio vertinimo.

¹ Originalo kalba: vokiečių.

² 1992 m. gegužės 21 d. Tarybos direktyva 92/43/EEB dėl natūralių buveinių ir laukinės faunos bei floros apsaugos (OL L 206, 1992, p. 7; 2004 m. specialusis leidimas lietuvių k., 15 sk., 2 t., p. 102; klaidų ištaisymas OL L 81, 2015, p. 5), iš dalies pakeista 2013 m. gegužės 13 d. Tarybos direktyva 2013/17/ES, kuria dėl Kroatijos Respublikos stojimo adaptuojamos aplinkos srities direktyvos (OL L 158, 2013, p. 193).

II. Teisinis pagrindas

A. Sąjungos teisė

3. Buveinių direktyvos 1 straipsnio I punkte speciali saugoma teritorija apibrėžta kaip „Bendrijos svarbos teritorija, kurią valstybės narės įsteigė įstatymu, administraciniu aktu ir (arba) sutartimi ir kurioje yra taikomos būtinos apsaugos priemonės, skirtos palaikyti ar atstatyti natūralių buveinių ir (ar) rūšių, kurioms teritorija yra įsteigta, palankią apsaugos būklę bei populiacijas“.

4. Specialių saugomų teritorijų įsteigimas reglamentuojamas Buveinių direktyvos 4 straipsnio 4 dalyje:

„Jei, laikantis 2 dalyje nustatytos tvarkos, yra patvirtinama Bendrijos svarbos teritorija, atitinkama valstybė narė turi kaip galima greičiau, bet ne vėliau kaip per šešerius metus, toje teritorijoje įsteig[ti] specialią saugomą teritoriją, nustatydamą prioritetus, atsižvelgdama į teritorijos svarbą palaikant ar atstatant I priede išvardytų natūralių buveinių tipų arba II priede išvardytų rūšių palankią apsaugos būklę bei užtikrinant Natura 2000 tinklo vientisumą, taip pat atsižvelgdama į toms vietovėms gresiantį degradavimą ar sunaikinimą.“

5. „Natura 2000“ teritorijų apsauga visų pirma reglamentuojama Buveinių direktyvos 6 straipsnyje:

„1. Specialioms saugomoms teritorijoms valstybės narės nustato būtinas apsaugos priemones, tarp jų, jei reikia, atitinkamus tvarkymo planus, parengtus specialiai šioms teritorijoms ar integruotus į kitus plėtros planus, ir atitinkamas įstatymais nustatytas, administracines arba sutartyje numatytas priemones, kurios atitinka teritorijoje esančių į I priedą įtrauktų natūralių buveinių tipų ir į II priedą įtrauktų rūšių ekologinius reikalavimus.

2. Valstybės narės imasi reikiamų priemonių, siekdamos specialiose saugomose teritorijose išvengti natūralių buveinių ir rūšių buveinių blogėjimo, o taip pat rūšių, kurių apsaugai buvo įsteigtos specialios saugomos teritorijos, trikdymo, jei toks trikdymas galėtų būti reikšmingas šios direktyvos tikslų atžvilgiu.

3. Bet kokiems planams ir projektams, tiesiogiai nesusijusiems arba nebūtinai teritorijos tvarkymui, bet galintiems ją reikšmingai paveikti individualiai arba kartu su kitais planais arba projektais, turi būti atliekamas jų galimo poveikio teritorijai įvertinimas. Atsižvelgiant į poveikio teritorijai įvertinimo išvadas ir remiantis 4 dalies nuostatomis, kompetentingos nacionalinės institucijos pritaria planui ar projektui tik įsitikinusios, kad jis neigiamai nepaveiks nagrinėjamos teritorijos vientisum[o] ir, jei reikia, išsiaiškinusios plačiosios visuomenės nuomonę.

4. Jei, nepaisant poveikio teritorijai neigiamo įvertinimo ir nesant kitų alternatyvių sprendimų, šis planas ar projektas vis dėlto privalo būti įgyvendintas dėl įpareigojančių svarbesnio viešojo intereso priežasčių, tarp jų ir socialinio ar ekonominio pobūdžio, valstybė narė imasi visų kompensacinių priemonių, būtinų bendram Natura 2000 vientisumui apsaugoti. Apie patvirtintas kompensacines priemones ji praneša Komisijai.

Kai atitinkamoje teritorijoje yra prioritetas natūralių buveinių tipas ir (arba) prioritetas rūšis, vieninteliai argumentai, kuriuos galima pateikti, yra argumentai, susiję su žmonių sveikata ar sauga, su labai svarbiomis aplinkai palankiomis pasekmėmis arba kitomis, Komisijos nuomone, įpareigojančiomis priežastimis neatsižvelgti į visuomenės interesus.“

6. Pirmajame klausimā minēta ir sāvokas „projekts” apibrēztis, pateikta PAV direktīvas³ 1. pielikuma 2. daļes a) punktā:

„2. Šajā direktīvē lietotajām sāvokām apibrēztis:

a) projekts:

- statybības darbi vai citu objektu vai darbības plānu īstenošana,
- citi ierīkojumi dabiskajā vidi un dabiskajam mantojumam, ieskaitot minerālūdeņu izstrādi;

b) <...>”

B. Latvijas tiesi

7. Latvija Buveņu direktīvu i nacionālā tiesā perkelē *Likums „Par īpaši aizsargājamām dabas teritorijām”* (Speciālu aizsargu teritoriju iestatīšana).

8. Sīkoti apsargoti bylojē nagrinējamā teritorijā buvo priimtas *Ministru kabinetā 2017. gada 16. augustā noteikumi Nr. 478, „Dabas lieguma „Ances purvi un meži” individuālie aizsardzības un izmantošanas noteikumi”* (2017. m. rugpjūcī 16. d. Ministru Kabinetā nutarīšana Nr. 478 dēl gamtinio rezervatā „Ances pelkēs un miškai” speciālu apsargu un lietojuma taisyklū; toliu – Nutarīšana Nr. 478).

9. Nutarīma Nr. 478 11.2. pielikuma 11.2.1. punktā norādīta, ka meža zemiē draudzīama kirsti sausus mežus un išežti nuvirtusius mežus, nuokritas ar jū daļi, kuri skersmā storiāsiē vietē viršija 25 cm, jeigu jū bendras tūris yra mažesnis kaip 20 kubiniū metru vienamē medynā hektarē, išskyrus šias išimtis: 11.2.1. pavojingu mežu kirstīšanu un išežimāšanu, paliēkant juos medynē; 11.2.2. norādītas darbības vykdytā Sājungā prioritētinuos meža biotopuos: pelkiniuos miškuos (91D0*), pelkētuos lapuoču miškuos (9080*), aliuviniuos paupiū guobynuos un kerpiniuos pušynuos (91E0*), taip pat senuosiuos arba natūraliuos borealiuos miškuos (9010*), kuriuos draudzīama kirsti sausus mežus un pašalinti nuvirtusius mežus, nuokritas ar jū daļi, kuri skersmā storiāsiē vietē viršija 25 cm.

10. Nutarīma Nr. 478 23.3.3. pielikuma 23.3.3. punktā noteikta, ka no vasari 1. d. iki liepi 31. d. sezoninio rezervatā teritorijē draudzīama mišku ūkio veikla, išskyrus mišku priēsgaisrinēs apsargu un gaisru gēsiniuo priēmes.

11. Dēl gamtinio rezervatā buvo pārengtas ir gamtos apsargu plānas (2016–2028. m. plāns; toliu – apsargu plāns); jis buvo patvirtintas *Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministri 2016. gada 28. aprīlā rīkojums Nr. 105* (2016. m. balandži 28. d. Aplinkos apsargu un reģioninēs plētros ministri iškāsmas Nr. 105).

³ 2011. m. gruodži 13. d. Eiropā Parlamenta un Tarybos direktīva 2011/92/ES dēl tam tikru valstybēs un privāču projektu poveikio aplinkai vērtinimo (OL L 26, 2012, p. 1), iš daļis pakeista 2014. m. balandži 16. d. Direktīva 2014/52/ES (OL L 124, 2014, p. 1).

III. Faktinės aplinkybės ir prašymas priimti prejudicinį sprendimą

12. Remiantis prašymu priimti prejudicinį sprendimą, gamtinis rezervatas „Ances purvi un meži“ („Ances pelkės ir miškai“, toliau – saugoma teritorija), kurio bendras plotas – 9 822 ha, yra Europos svarbos speciali saugoma teritorija⁴. Ji įsteigta siekiant užtikrinti Latvijoje ir Europos Sąjungoje ypač saugomų biotopų, retų ir saugomų gyvūnų ir augalų rūšių buveinių bei kraštovaizdžio ansamblio, kuriame yra pakrantės įdubų ir kopų, išsaugojimą ir tvarkymą. Saugomą teritoriją sudaro 20 Europos svarbos ypač saugomų biotopų, kurių bendras plotas – 9 173 ha⁵, 48 saugomos induočių augalų rūšys, 28 samanų rūšys, 2 grybų rūšys, 9 kerpių rūšys, 11 žinduolių, 61 retų paukščių ir 15 bestuburių rūšių. Teritorija yra svarbi retų ir nykstančių paukščių perėjimui. 2004 m. 10 056 ha ploto saugoma teritorija įtraukta į tarptautinės svarbos paukščių apsaugos teritorijų sąrašą.

13. 2019 m. liepos 31 d. akcinė bendrovė *Latvijas valsts meži*⁶ pateikė prašymą *Valsts vides dienests* (Valstybinė aplinkos apsaugos tarnyba, Latvija) atlikti pirminį poveikio aplinkai vertinimą ir priimti techninius standartus, susijusius su veiklos, numatytos priešgaisrinių priemonių plane pagal *Valsts meža dienests* (Valstybinė miškų tarnyba, Latvija) duomenis, įgyvendinimu gamtiniame rezervate 2019 m. Šios priemonės apima medžių kirtimą, siekiant ilgainiui pagerinti priešgaisrinės apsaugos situaciją gamtiniame rezervate, taip pat laiku užtikrinti veiksmingą miško gaisrų prevenciją ir gesinimą.

14. 2019 m. gruodžio 4 d. sprendimu *Ventspils reģionālā vides pārvalde* (Ventspilio regiono aplinkos apsaugos departamentas, Latvija), kuris yra Valstybinės aplinkos apsaugos tarnybos padalinys, nusprendė taikyti poveikio aplinkai vertinimo procedūrą *Latvijas valsts meži* planuojamai veiklai. 2020 m. vasario 20 d. *Vides pārraudzības valsts birojs* (Valstybinis aplinkos monitoringo biuras, Latvija) iš dalies pakeitė 2019 m. gruodžio 4 d. Ventspilio regiono aplinkos apsaugos departamento sprendimą taip, kad šiai veiklai taikoma ne poveikio aplinkai vertinimo procedūra, o „Natura 2000“ teritorijų vertinimo procedūra.

15. *Latvijas valsts meži* informavo Valstybinį aplinkos monitoringo biurą, kad priešgaisrinių priemonių planas (2019 m.) nebus įgyvendinamas, todėl Europos svarbos specialių saugomų teritorijų („Natura 2000“) vertinimo procedūra nebus vykdoma.

16. 2021 m. sausio 7 ir 14 d. *Dabas aizsardzības pārvalde* (Aplinkos apsaugos institucija, Latvija) Kuršo (Latvija) regioninio padalinio darbuotojai patikrino saugomą teritoriją ir nustatė, kad *Latvijas valsts meži* maždaug 17 km ilgio gamtinio rezervato teritorijoje iškirto medžius ir taip praplėtė natūralius kelius.

⁴ Pagal standartinės duomenų formos (<https://natura2000.eea.europa.eu/Natura2000/SDF.aspx?site=LV0523400>) 1.1 punktą tai yra C tipo teritorija. Remiantis 2011 m. liepos 11 d. Komisijos įgyvendinimo sprendime dėl informacijos apie „Natura 2000“ teritorijas teikimo formos (OL L 198, 2011, p. 39 [53 ir 54]) pateiktomis aiškinamosiomis pastabomis, ji yra saugoma tiek pagal Buveinių direktyvą, tiek pagal 2009 m. lapkričio 30 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvą 2009/147/EB dėl laukinių paukščių apsaugos (OL L 20, 2010, p. 7), iš dalies pakeistą Direktyva 2013/17.

⁵ Pagal standartinės duomenų formos 3.1 punktą toje teritorijoje yra saugomų miško buveinių tipų ir jie sudaro reikšmingus plotus, visų pirma beveik 5 500 ha Atlanto, žemyninės ir borealinės srities kopų, apaugusių mišku (2180), beveik 900 ha Vakarų taigos (9010*), daugiau kaip 250 ha Fenoskandijos pelkėtų lapuočių miškų (9080*) ir apie 730 ha pelkinių miškų (91D0*). Ženklas * kode rodo, kad trys pastarieji buveinių tipai yra prioritetiniai.

⁶ Remiantis šios įmonės interneto svetainėje (<https://www.lvm.lv/en/about-us>) pateikta informacija, ji valdo valstybinius Latvijos miškus – iš viso daugiau kaip 1,6 mln. ha. Bendrovės akcijos priklauso Latvijos valstybei (<https://www.lvm.lv/en/about-us/management>).

17. Aplinkos apsaugos institucija padarė išvadą, kad šiuo atveju buvo įvykdyta veikla, kuri nebuvo numatyta nei teritorijos tvarkymo plane, nei Latvijos nutarime Nr. 478. Institucija taip pat konstatavo, kad ši veikla buvo dalis planuojamos veiklos, kuriai anksčiau taikyta pirmiau nurodyta poveikio saugomai teritorijai vertinimo procedūra.

18. Taigi 2021 m. sausio 15 d. sprendimu Aplinkos apsaugos institucija įpareigojo *Latvijas valsts meži* sumažinti saugomoje teritorijoje įvykdytos veiklos neigiamą poveikį gamtosauuginėms vertybėms – palikti miško medynuose nukirstas pušis, kurių skersmuo storiausioje dalyje viršija 25 cm. Institucija sprendimą motyvavo tuo, kad nukirsti medžiai ilginiui dėl natūralaus medienos irimo taps substratu, tinkamu vystytis daugeliui gamtiniame rezervate esančių specialiai saugomų vabzdžių rūšių, įskaitant stuobrialindžių genties vabalą *Tragosoma depsarium* (šiaurinis stuobrialindis) ir ūsenių genties vabalą *Ergates faber* (ūsenis dailidė). Aplinkos apsaugos institucija taip pat nurodė *Latvijas valsts meži* papildyti šiuose Sąjungos prioritetinio saugomo biotopo 9010* „Senieji arba natūralūs borealiniai miškai“⁷ medynuose esančių negyvos medienos kieki, kuris šiuo metu yra nepakankamas.

19. *Latvijas valsts meži* prieštaravo šiam sprendimui, bet Aplinkos apsaugos institucijos generalinis direktorius 2021 m. kovo 22 d. sprendimu jį patvirtino. Įmonė pareiškė *Administratīvā rajona tiesa* (Pirmosios instancijos administracinis teismas, Latvija) ieškinį dėl šio sprendimo panaikinimo.

20. Skunde teigiama, kad nagrinėjamu atveju *Latvijas valsts meži* tik įvykdė pagal teisės aktų nuostatas leidžiamą ir reikalingą veiklą – miškų priešgaisrinės apsaugos priemonės, skirtas gaisrų pavojui sumažinti, apimančias miško takų ir natūralių kelių priežiūrą, įskaitant medžių kirtimą pagal *Valsts meža dienests* (Valstybinė miškų tarnyba) išduotus leidimus, t. y. priemones, kurioms netaikoma „Natura 2000“ teritorijų vertinimo procedūra ir kurios buvo vykdomos pagal teritorijos tvarkymo planą ir Nutarimą Nr. 478.

21. Skunde taip pat pateikta nuoroda į 2020 m. liepos 29 d. Valstybinės miškų tarnybos surengtame seminare pasiektą susitarimą dėl priešgaisrinės apsaugos gerinimo miškuose ir pelkėse, įskaitant gamtinį rezervatą; pagal šį susitarimą rezervate turėjo būti iškiršta medžių, kad būtų galima prižiūrėti natūralius kelius. Ginčijamu sprendimu nustatytas įpareigojimas daro neigiamą poveikį priešgaisrinei apsaugai ir gaisrų gesinimui gamtiniame rezervate. Valstybinė miškų tarnyba taip pat nurodė pastarąjį aspektą.

22. Taigi *Administratīvā rajona tiesa* (Pirmosios instancijos administracinis teismas) pateikė Teisingumo Teismui šiuos klausimus:

- 1) Ar sąvoka „projektas“, kaip ji suprantama pagal PAV direktyvos 1 straipsnio 2 dalies a punktą, apima ir veiklą, vykdomą miško teritorijoje siekiant užtikrinti, kad šioje teritorijoje laikantis galiojančiuose teisės aktuose nustatytų priešgaisrinės apsaugos reikalavimų būtų prižiūrėti miško priešgaisrinės apsaugos infrastruktūros įrenginiai?

⁷ Pagal Buveinių direktyvos I priedą prioritetinio buveinių tipo 9010* pavadinimas yra „Vakarų taiga“.

- 2) Jei į pirmąjį prejudicinį klausimą būtų atsakyta teigiamai, ar miško teritorijoje vykdoma veikla, kuria siekiama užtikrinti miško priešgaisrinės apsaugos infrastruktūros įrenginių priežiūrą toje teritorijoje laikantis galiojančiuose teisės aktuose nustatytų priešgaisrinės apsaugos reikalavimų, pagal Buveinių direktyvos 6 straipsnio 3 dalį laikytina projektu, tiesiogiai susijusiu su teritorijos tvarkymu arba būtinu jai tvarkyti, ir todėl tokiai veiklai nereikia atlikti Europos svarbos specialių saugomų teritorijų („Natura 2000“) vertinimo procedūros?
- 3) Jei į antrąjį prejudicinį klausimą būtų atsakyta neigiamai, ar pagal Buveinių direktyvos 6 straipsnio 3 dalį reikalaujama, kad būtų atliktas ir tokių planų ir projektų (veiklos), kurie neturi tiesioginio ryšio su specialios saugomos teritorijos tvarkymu arba nėra būtini tokios teritorijos tvarkymui, tačiau gali turėti pastebimą poveikį Europos svarbos saugomoms teritorijoms („Natura 2000“), vertinimas, nepaisant to, kad jie vykdomi laikantis nacionalinės teisės aktų, siekiant užtikrinti miškų priešgaisrinės apsaugos ir gaisrų gesinimo reikalavimus?
- 4) Jei atsakymas į trečiąjį prejudicinį klausimą yra teigiamas, ar tokią veiklą galima tęsti ir užbaigti iki Europos svarbos specialių saugomų teritorijų („Natura 2000“) *ex post* vertinimo procedūros?
- 5) Jei atsakymas į trečiąjį prejudicinį klausimą būtų teigiamas, ar kompetentingos institucijos, siekdamos išvengti galimo reikšmingo poveikio, privalo reikalauti atlyginti žalą ir imtis priemonių, jei atliekant Europos svarbos specialių saugomų teritorijų („Natura 2000“) vertinimo procedūrą poveikio reikšmingumas nebuvo įvertintas?

23. *Latvijas valsts meži, Dabas aizsardzības pārvalde* (Aplinkos apsaugos institucija) ir Europos Komisija pateikė rašytines pastabas. Teisingumo Teismas pagal Procedūros reglamento 76 straipsnio 2 dalį nusprendė nerengti teismo posėdžio, nes mano, jog jam pakanka informacijos, kad galėtų atsakyti į prašymą priimti prejudicinį sprendimą.

IV. Teisinis vertinimas

24. Kaip pageidavo Teisingumo Teismas, labiausiai dėmesį sutelksiu į penktąjį klausimą dėl Aplinkos apsaugos institucijos nurodymų atsižvelgiant į tai, kad nebuvo atliktas tinkamas poveikio teritorijai vertinimas (apie tai – E skirsnyje). Vis dėlto verta išsamiau panagrinėti ir antrąjį, ir ketvirtąjį klausimus. Jie susiję, pirma, su ginčijamų prevencinių priešgaisrinės apsaugos priemonių ir teritorijos tvarkymo sąsaja (apie tai – B skirsnyje) ir, antra, su priemonių skubumu (apie tai – D skirsnyje). Siekdama atsakyti į pirmąjį ir trečiąjį klausimus (apie tai – A ir C skirsniuose), iš esmės priminsiu šiuo atveju reikšmingą Teisingumo Teismo jurisprudenciją.

A. Pirmasis klausimas – kelių formavimas ir priežiūra

25. Pirmuoju klausimu prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas remiasi PAV direktyvoje vartojama sąvoka „projektas“. Vis dėlto iš tikrųjų jis siekia išsiaiškinti, ar medžių kirtimas siekiant formuoti ar prižiūrėti natūralius kelius saugomoje teritorijoje laikantis teisės aktuose nustatytų miškų priešgaisrinės apsaugos reikalavimų laikytinas projektu, kaip jis suprantamas pagal Buveinių direktyvos 6 straipsnio 3 dalies pirmą sakinį.

26. Pagal Buveinių direktyvos 6 straipsnio 3 dalies pirmą sakinį tinkamas poveikio specialiai saugomai teritorijai vertinimas yra būtinas tik tuomet, kai planas arba *projektas* gali individualiai arba kartu su kitais planais arba projektais reikšmingai neigiamai paveikti specialią saugomą teritoriją, kaip ji suprantama pagal šią direktyvą.

27. Buveinių direktyvoje sąvokos „projektas“ apibrėžtis nėra pateikta, bet ji pateikta PAV direktyvos 1 straipsnio 2 dalies a punkte. Pagal šią apibrėžtį sąvoka „projektas“ apima statybos darbus ir kitų objektų ar veiklos planų įgyvendinimą bei kitokius įsikišimus į natūralią aplinką ir gamtovaizdį, įskaitant mineralinių išteklių gavybą. Iš Teisingumo Teismo jurisprudencijos matyti, kad projektas pagal PAV direktyvą juo labiau yra projektas pagal Buveinių direktyvą⁸.

28. Vis dėlto sąvoka „projektas“ pagal PAV direktyvą yra siauresnė nei pagal Buveinių direktyvą, nes pastarojoje nenumatyta „objekto“ ar „įsikišimo“ sąlygų. Taigi sąvoka „projektas“ pagal Buveinių direktyvą apima ir planuojamus darbus, kurie nebepatenka į sąvoką „projektas“ pagal PAV direktyvą⁹. Lemiamą reikšmę turi tai, ar atitinkama veikla gali reikšmingai neigiamai paveikti saugomą teritoriją¹⁰, kitaip tariant, ar yra tikimybė arba rizika, kad planas arba projektas reikšmingai neigiamai paveiks teritoriją¹¹.

29. Natūralaus kelio formavimas kertant medžius galėtų būti laikomas kito objekto įgyvendinimu¹². Kita vertus, medžių kirtimas siekiant prižiūrėti esamus kelius mažų mažiausiai galėtų būti laikomas kitokiu įsikišimu į natūralią aplinką ir gamtovaizdį. Šiaip ar taip, tokios priemonės saugomoje teritorijoje, kuri – kaip šiuo atveju¹³ – apima miško buveinių tipų apsaugą, iš esmės yra susijusios su reikšmingo neigiamo poveikio tikimybe arba rizika.

30. Taigi į pirmąjį klausimą reikia atsakyti taip, kad medžių kirtimas miško buveinių apsaugai skirtoje saugomoje teritorijoje, siekiant joje išlaikyti infrastruktūros įrenginius arba sukurti naujus laikantis teisės aktuose nustatytų miškų priešgaisrinės apsaugos reikalavimų, yra projektas, kaip jis suprantamas pagal Buveinių direktyvos 6 straipsnio 3 dalies pirmą sakinį.

B. Antrasis klausimas – teritorijos tvarkymas

31. Antruoju klausimu siekiama išsiaiškinti, ar medžių kirtimas miško buveinių apsaugai skirtoje saugomoje teritorijoje, siekiant joje išlaikyti infrastruktūros įrenginius arba sukurti naujus laikantis teisės aktuose nustatytų miškų priešgaisrinės apsaugos reikalavimų, yra tiesiogiai susijęs su teritorijos tvarkymu arba tam būtinas.

⁸ 2004 m. rugsėjo 7 d. Sprendimas *Waddenvereniging ir Vogelbeschermingsvereniging* (C-127/02, EU:C:2004:482, 23 ir 26 punktai), 2010 m. sausio 14 d. Sprendimas *Stadt Papenburg* (C-226/08, EU:C:2010:10, 38 punktas) ir 2018 m. lapkričio 7 d. Sprendimas *Coöperatie Mobilisation for the Environment ir kt.* (C-293/17 ir C-294/17, EU:C:2018:882, 60, 65 ir 66 punktai).

⁹ 2018 m. lapkričio 7 d. Sprendimas *Coöperatie Mobilisation for the Environment ir kt.* (C-293/17 ir C-294/17, EU:C:2018:882, 63–65 punktai).

¹⁰ Žr. mano išvadą sujungtose bylose *Coöperatie Mobilisation for the Environment ir kt.* (C-293/17 ir C-294/17, EU:C:2018:622, 117 punktas) ir 2018 m. lapkričio 7 d. Sprendimą *Coöperatie Mobilisation for the Environment ir kt.* (C-293/17 ir C-294/17, EU:C:2018:882, 67–72 punktai).

¹¹ Žr. 2004 m. rugsėjo 7 d. Sprendimą *Waddenvereniging ir Vogelbeschermingsvereniging* (C-127/02, EU:C:2004:482, 41 ir 43 punktai), 2018 m. balandžio 17 d. Sprendimą *Komisija / Lenkija (Belovežo giria)* (C-441/17, EU:C:2018:255, 111 punktas) ir 2019 m. liepos 29 d. Sprendimą *Inter-Environnement Wallonie ir Bond Beter Leefmilieu Vlaanderen* (C-411/17, EU:C:2019:622, 119 punktas).

¹² Žr. 2018 m. lapkričio 7 d. Sprendimą *Coöperatie Mobilisation for the Environment ir kt.* (C-293/17 ir C-294/17, EU:C:2018:882, 72 punktas) dėl ganyklos sukūrimo.

¹³ Žr. šios išsvados 5 išnašą.

32. Pagal Buveinių direktyvos 6 straipsnio 3 dalies pirmą sakinį tinkamas galimo poveikio specialiai saugomai teritorijai vertinimas nėra būtinas tuomet, kai atitinkama priemonė yra tiesiogiai susijusi su teritorijos tvarkymu arba tam būtina.

33. Komercinis miško teritorijos naudotojas tikrai laikysis nuomonės, kad prevencinės priešgaisrinės apsaugos priemonės šioje teritorijoje yra tiesiogiai susijusios su teritorijos tvarkymu arba tam būtinos.

34. Vis dėlto Buveinių direktyvos 6 straipsnio dalykas yra „Natura 2000“ teritorijų apsauga. Todėl „teritorijos tvarkymas“ reiškia ne komerciniam teritorijos naudojimui skirtas priemones, o priemones, kaip jos suprantamos pagal 1 straipsnio I punkte pateiktą apibrėžtį, – priemones, skirtas natūralių buveinių ir (ar) rūšių, kurioms teritorija yra įsteigta, palankiai apsaugos būklei bei populiacijoms palaikyti ar atkurti.

35. Pagal 6 straipsnio 1 dalį šios priemonės turi atitikti teritorijoje esančių į I priedą įtrauktų natūralių buveinių tipų ir į II priedą įtrauktų rūšių ekologinius reikalavimus. 4 straipsnio 4 dalyje numatyta, kad valstybė narė, įsteigdama teritorijas, nustato prioritetus atsižvelgdama į teritorijos svarbą palaikant ar atkuriant I priede išvardytų natūralių buveinių tipų arba II priede išvardytų rūšių palankią apsaugos būklę bei užtikrinant „Natura 2000“ tinklo vientisumą, taip pat atsižvelgdama į toms vietovėms gresiantį degradavimą ar sunaikinimą. Nustatydama šias priemones ir prioritetus, valstybė narė turi remtis, be kita ko, geriausiomis turimomis mokslo žiniomis¹⁴.

36. Atitinkamai Teisingumo Teismas per pažeidimo nagrinėjimo procedūrą dėl Belovežo girios vertino, ar ginčijami medžių kirtimo darbai atitiko saugomai teritorijai nustatytus apsaugos tikslus ir priemones. Taip nebuvo, todėl Teisingumo Teismas atmetė valstybės narės argumentą, kad šie darbai buvo tiesiogiai susiję su saugomos teritorijos tvarkymu arba tam būtini¹⁵.

37. Prevencinės priešgaisrinės arba gaisrų gesinimo priemonės gali būti susijusios su saugomos teritorijos tvarkymu arba tam būtinos, kaip tai suprantama pagal Buveinių direktyvos 6 straipsnio 3 dalies pirmą sakinį. Taip yra dėl to, kad gaisrai gali padaryti neigiamą poveikį saugomoms buveinėms, o kartu – teritorijos apsaugos tikslams¹⁶. Todėl, kaip nurodyta prašyme priimti prejudicinį sprendimą, tiek apsaugos plane, tiek Latvijos nutarime Nr. 478¹⁷ netiesioginiai užsimenama apie priešgaisrinės apsaugos ir gaisrų gesinimo priemonių būtinybę atitinkamoje saugomoje teritorijoje.

38. Visgi tai nereiškia, kad *visos* prevencinės priešgaisrinės apsaugos priemonės arba bent jau byloje nagrinėjamos priemonės yra neišvengiamai tiesiogiai susijusios su teritorijos tvarkymu arba tam būtinos. Tai matyti jau iš fakto, kad ir gaisrai gali būti tam tikrų saugomų buveinių tipų natūralaus vystymosi dalis, todėl jie gali būti netgi būtini tam tikroms rūšims¹⁸. Tai pabrėžia ir Aplinkos apsaugos institucija savo argumentuose.

¹⁴ Generalinės advokatės T. Čapeta išvada byloje *Komisija / Airija (Specialių saugomų teritorijų apsauga)* (C-444/21, EU:C:2023:90, 49 punktas) ir mano išvada byloje *Komisija / Prancūzija* (C-241/08, EU:C:2009:398, 70 punktas).

¹⁵ 2018 m. balandžio 17 d. Sprendimas *Komisija / Lenkija* (C-441/17, EU:C:2018:255, 122–126 punktai).

¹⁶ Europos Komisija, *Natura 2000 and Forests* (2015, visų pirma p. 15, 27 ir 28).

¹⁷ Žr., pvz., jo 23.3.3 papunktį, kaip nurodyta šios išvados 10 punkte.

¹⁸ Europos Komisija, *Natura 2000 and Forests* (2015, p. 13 ir 62).

39. Pavyzdžiui, Komisijos natūralių buveinių aiškinimo vadove prioritetinis buveinių tipas 9010* „Vakarų taiga“ pagal Buveinių direktyvos I priedą aiškinamas kaip natūralūs seni miškai ir vėlyvosios sukcesijos stadijos, natūraliai besivystančios gaisravietėse¹⁹. Todėl valstybės narės šiam buveinių tipui ir buveinių tipui 2180 „Atlanto, žemyninės ir borealinės srities kopos, apaugusios mišku“, kurie sudaro didelę dalį byloje nagrinėjamos saugomos teritorijos, tiek ugnį, tiek jos gesinimą nurodė kaip vieną iš dešimties svarbiausių grėsmių ir neigiamą poveikį darančių veiksmų²⁰.

40. Tai, koku mastu medžių kirtimas, siekiant saugomoje teritorijoje išlaikyti arba suformuoti natūralius kelius, daro neigiamą poveikį saugomai teritorijai, pirmiausia priklauso nuo kertamų medžių vietos, visų pirma nuo to, ar daromas poveikis ten saugomiems buveinių tipams arba rūšims, taip pat nuo medžių rūšies ir būklės.

41. Vis dėlto gali būti, kad valstybė narė priešgaisrinei apsaugai teiks didesnę reikšmę, net jei tai neigiamai paveiks tam tikrus saugomos teritorijos apsaugos tikslus. Taip yra dėl to, kad pagal Buveinių direktyvos 4 straipsnio 4 dalį ji turi nustatyti prioritetus ir taip visų pirma suderinti skirtingus konfrontuojančius tikslus²¹. Sprendimas teikti pirmenybę prevencinėms priešgaisrinės apsaugos priemonėms būtų pateisinamas, jei rizika, kad ateityje gaisrai teritorijai padarys neigiamą poveikį, yra reikšmingesnė nei konkretus neigiamas atitinkamų priemonių poveikis tam tikriems apsaugos tikslams.

42. Vis dėlto toks sprendimas galimas tik visapusiškai atsižvelgus į atitinkamus apsaugos tikslus. Todėl bendroji institucijų kompetencija priešgaisrinės apsaugos arba miškų valdymo srityje dar nepagrindžia teisės nustatyti prevencines priešgaisrinės apsaugos priemones kaip „Natura 2000“ teritorijos apsaugos priemones. Tokio sprendimo negali priimti ir įmonė, kuri yra komercinė teritorijos naudotoja. Tokio sprendimo priėmimas veikia patenka į atsakomybės sritį tų tarnybų, kurios pagal valstybės narės teisę yra kompetentingos užtikrinti teritorijos apsaugą, taigi – nustatyti apsaugos tikslus ir priemones pagal Buveinių direktyvos 4 straipsnio 4 dalį ir 6 straipsnio 1 dalį.

43. Taigi prevencinės priemonės, nustatytos pagal bendrąsias teisės normas dėl priešgaisrinės apsaugos arba jomis grindžiamus priešgaisrinės apsaugos planus, gali būti tiesiogiai susijusios su saugomos teritorijos tvarkymu arba tam būtinos, kaip tai suprantama pagal Buveinių direktyvos 6 straipsnio 3 dalies pirmą sakinį, tik jei tuo pat metu jos yra pagal 4 straipsnio 4 dalį ir 6 straipsnio 1 dalį nustatytų apsaugos priemonių dalis. Prevencinėms priešgaisrinės apsaugos priemonėms, kurios neatitinka šios sąlygos ir galėtų daryti neigiamą poveikį teritorijos apsaugos tikslams, privalomas tinkamas poveikio teritorijai vertinimas pagal 6 straipsnio 3 dalies pirmą sakinį.

¹⁹ Europos Komisijos Aplinkos generalinio direktorato Gamtos ir biologinės įvairovės apsaugos skyrius (ENV B.3), *Interpretation Manual of European Union Habitats – EUR 28*, 2013 m. balandžio mėn., p. 102.

²⁰ Europos aplinkos agentūra, informacijos suvestinė *2180 Wooded dunes of the Atlantic, Continental and Boreal Region, Report under the Article 17 of the Habitats Directive Period 2007–2012* ir informacijos suvestinė *9010 Western Taiga, Report under the Article 17 of the Habitats Directive, Period 2007–2012* (galima rasti adresu <https://projects.eionet.europa.eu/habitat-art17report/library/2007-2012-reporting/factsheets>).

²¹ Žr. 2010 m. kovo 4 d. Sprendimą *Komisija / Prancūzija* (C-241/08, EU:C:2010:114, 53 punktą).

C. Trečiasis klausimas – teisės norma dėl gaisro gesinimo

44. Trečiuoju klausimu vėl iškeliamas aspektas, kad byloje nagrinėjamos priemonės buvo įgyvendintos laikantis nacionalinės teisės nuostatų, siekiant įvykdyti miškų priešgaisrinės apsaugos ir gaisrų gesinimo reikalavimus. Todėl klausama, ar, nepaisant šių nacionalinės teisės normų, vis tiek turi būti atliekamas poveikio teritorijai vertinimas, jei įvykdytos Buveinių direktyvos 6 straipsnio 3 dalies pirmame sakinyje nustatytos tokio vertinimo sąlygos.

45. Vis dėlto pareigos atlikti poveikio teritorijai vertinimą pagal Buveinių direktyvos 6 straipsnio 3 dalį išimties, kuri būtų taikoma nacionalinėje teisėje nustatytoms priemonėms, nenumatyta. Todėl nacionalinės teisės nuostatos dėl gaisrų gesinimo negali būti atleidimo nuo 6 straipsnio 3 dalyje nustatytų reikalavimų vykdymo pagrindas.

46. Taigi praktiškai nacionalinis teismas teisės normas dėl Buveinių direktyvos 6 straipsnio 3 dalies įgyvendinimo ir visas kitas nacionalinės teisės normas, taip pat dėl gaisrų gesinimo, turi aiškinti kiek įmanoma pagal 6 straipsnio 3 dalyje nustatytus reikalavimus²². Šiuo aiškinimu turi būti kuo labiau užtikrinama, kad, kai tenkinamos pareigos atlikti vertinimą sąlygos, būtų įvertinamos ir priemonės, įgyvendinamos laikantis nacionalinės teisės nuostatų dėl priešgaisrinės apsaugos. Kaip nurodė Aplinkos apsaugos institucija ir Komisija, pagal Latvijos teisę tai galima lengvai padaryti.

47. Jei vis dėlto toks Sąjungos teisę atitinkantis aiškinimas būtų neįmanomas, Buveinių direktyva nebūtų galima pagrįsti tiesiogiai taikytinų pareigų asmenims dėl to, kad tai yra direktyva²³. Todėl privatūs miškų savininkai galėtų remtis nacionalinėje teisėje numatytomis pareigos atlikti poveikio teritorijai vertinimą išimtimis, grindžiamomis teisės normomis dėl priešgaisrinės apsaugos.

48. Vis dėlto įmonė *Latvijas valsts meži*, kaip nurodyta jos interneto svetainėje, yra Latvijos valstybės nuosavybė, ji valdo valstybinius Latvijos miškus. Tai matyti ir iš įmonės pavadinimo, kuris reiškia „Valstybiniai Latvijos miškai“. Jei taip yra (kilus abejonių tai turėtų patikrinti prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas), *Latvijas valsts meži* priskirtina Latvijos valstybei, o valstybė negali gauti naudos dėl netinkamo Buveinių direktyvos perkėlimo į nacionalinę teisę²⁴. Tokiu atveju prieš *Latvijas valsts meži* galima tiesiogiai remtis Buveinių direktyva²⁵.

D. Ketvirtasis klausimas – priemonių tęsimas iki poveikio teritorijai įvertinimo

49. Ketvirtuoju klausimu prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas siekia išsiaiškinti, ar byloje nagrinėjamos gaisrų gesinimo priemonės gali būti tęsiamos ir užbaigiamos prieš tai, kai bus atlikta neigiamo poveikio „Natura 2000“ teritorijoms *ex post* vertinimo procedūra.

²² Dėl pareigos taikyti Sąjungos teisę atitinkantį aiškinimą žr. 1984 m. balandžio 10 d. Sprendimą *von Colson ir Kamann* (14/83, EU:C:1984:153, 26 punktą) ir 2022 m. rugpjūčio 1 d. Sprendimą *Sea Watch* (C-14/21 ir C-15/21, EU:C:2022:604, 83 ir 84 punktai).

²³ Žr. 2018 m. rugpjūčio 7 d. Sprendimą *Smith* (C-122/17, EU:C:2018:631, 43 punktą) ir 2018 m. lapkričio 6 d. Sprendimą *Max-Planck-Gesellschaft zur Förderung der Wissenschaften* (C-684/16, EU:C:2018:874, 66 punktą).

²⁴ Žr. 1990 m. liepos 12 d. Sprendimą *Foster ir kt.* (C-188/89, EU:C:1990:313, 17 punktą) ir 2017 m. spalio 10 d. Sprendimą *Farrell* (C-413/15, EU:C:2017:745, 32 punktą).

²⁵ Žr. 2019 m. lapkričio 12 d. Sprendimą *Komisija / Airija (Derrybrien vėjo jėgainės)* (C-261/18, EU:C:2019:955, 91 punktą).

50. Gali būti, kad prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas, teikdamas šį klausimą, turėjo omenyje jurisprudenciją, pagal kurią nacionaliniai teismai tam tikromis aplinkybėmis gali palikti galioti tam tikrų leidimų, išduotų neįvykdžius Sąjungos teisėje nustatytos pareigos atlikti vertinimą, padarinius, kol vėliau tas procedūrinis pažeidimas bus ištaisytas²⁶.

51. Vis dėlto prašyme priimti prejudicinį sprendimą, išskyrus ketvirtąjį klausimą, neužsimenama apie tai, kad darbai iš tikrųjų būtų tęsiami ar kad priemonių poveikis teritorijai būtų įvertintas vėliau. Be to, minėtoje jurisprudencijoje suponuojama, kad palikti galioti leidimą, taigi tęsti atitinkamą veiklą, būtina dėl viršesnių bendrojo intereso priežasčių, kaip antai aplinkos apsaugos²⁷ ar energijos tiekimo²⁸. Ir šiuo klausimu prašyme priimti prejudicinį sprendimą nėra jokios nuorodos.

52. Vis dėlto iš skundžiamo sprendimo aplinkybių ir *Latvijas valsts meži* argumentų matyti, kad byloje nagrinėjamos priemonės buvo įgyvendintos neatlikus tinkamo poveikio teritorijai vertinimo, nes įmonė dėl prevencinių priešgaisrinės apsaugos priemonių skubumo nenorėjo laukti, kol jis bus atliktas. Todėl šį klausimą suprantu taip: ar ypatingo skubumo atvejais gali būti leidžiama įgyvendinti priemones, kurioms vertinimas iš esmės yra privalomas, prieš tai, kai bus atliktas vertinimas ir aiškūs jo rezultatai.

53. Tokia galimybė įgyvendinti priemones iš anksto Buveinių direktyvos 6 straipsnio 3 dalyje nenumatyta. Priešingai, remiantis šios nuostatos formuluote, tinkamas vertinimas turi būti atliktas *iki* atitinkamos priemonės įgyvendinimo²⁹. Atitinkamai Teisingumo Teismas šį vertinimą vadina *ex ante* vertinimu³⁰.

54. Tokia chronologinė tvarka yra būtina tam, kad prieš įgyvendinant atitinkamą priemonę būtų kuo geriau išsiaiškinama, ar ja bus daromas neigiamas poveikis saugomai teritorijai ir, jei taip, kokių mastu. Jei vertinimas būtų atliekamas vėliau, užkirsti kelią neigiamam poveikiui, žinoma, nebėtų įmanoma. Be to, jei prieš tai, kol bus padarytas neigiamas poveikis, nebus atlikta išsami inventorizacija, vėliau greičiausiai bus sudėtinga tiksliai nustatyti pirminę teritorijos būklę ir galimo neigiamo poveikio mastą.

55. Taigi iš principo neleidžiama pradėti įgyvendinti priemonės, dėl kurios turi būti atliktas vertinimas, kol nebaigtas poveikio teritorijai vertinimas. Tai juo labiau pasakytina apie priemonės tęsimą, jei ji buvo pradėta neįvykdžius pareigos atlikti poveikio teritorijai vertinimą.

²⁶ 2012 m. vasario 28 d. Sprendimas *Inter-Environnement Wallonie ir Terre wallonne* (C-41/11, EU:C:2012:103, 55–63 punktai), 2016 m. liepos 28 d. Sprendimas *Association France Nature Environnement* (C-379/15, EU:C:2016:603, 34–43 punktai), 2019 m. liepos 29 d. Sprendimas *Inter-Environnement Wallonie ir Bond Beter Leefmilieu Vlaanderen* (C-411/17, EU:C:2019:622, 178–182 punktai) ir 2020 m. birželio 25 d. Sprendimas *A ir kt. (Vėjo jėgainės Alteryje ir Nevelėje)* (C-24/19, EU:C:2020:503, 90–95 punktai).

²⁷ 2012 m. vasario 28 d. Sprendimas *Inter-Environnement Wallonie ir Terre wallonne* (C-41/11, EU:C:2012:103, 59–61 punktai), 2016 m. liepos 28 d. Sprendimas *Association France Nature Environnement* (C-379/15, EU:C:2016:603, 39 punktas) ir 2020 m. birželio 25 d. Sprendimas *A ir kt. (Vėjo jėgainės Alteryje ir Nevelėje)* (C-24/19, EU:C:2020:503, 90 ir 91 punktai).

²⁸ 2019 m. liepos 29 d. Sprendimas *Inter-Environnement Wallonie ir Bond Beter Leefmilieu Vlaanderen* (C-411/17, EU:C:2019:622, 179 punktas) ir 2020 m. birželio 25 d. Sprendimas *A ir kt. (Vėjo jėgainės Alteryje ir Nevelėje)* (C-24/19, EU:C:2020:503, 92 punktas).

²⁹ 2004 m. rugsėjo 7 d. Sprendimas *Waddenvereniging ir Vogelbeschermingsvereniging* (C-127/02, EU:C:2004:482, 34 punktas), 2013 m. balandžio 11 d. Sprendimas *Sweetman ir kt.* (C-258/11, EU:C:2013:220, 28 punktas) ir 2016 m. liepos 21 d. Sprendimas *Orleans ir kt.* (C-387/15 ir C-388/15, EU:C:2016:583, 43 punktas).

³⁰ 2010 m. sausio 14 d. Sprendimas *Stadt Papenburg* (C-226/08, EU:C:2010:10, 48 punktas), 2016 m. sausio 14 d. Sprendimas *Grüne Liga Sachsen ir kt.* (C-399/14, EU:C:2016:10, 33 punktas) ir 2018 m. lapkričio 7 d. Sprendimas *Coöperatie Mobilisation for the Environment ir kt.* (C-293/17 ir C-294/17, EU:C:2018:882, 85 punktas).

56. Vis dėlto gali kilti įvairaus pobūdžio pavojus, kuriuo, remiantis pirmiau minėta jurisprudencija dėl leidimų palikimo galioti³¹, būtų galima pateisinti *ex ante* vertinimo išimtį.

57. Tokia išimtis pirmiausia būtų taikytina realaus ir tuo metu esamo pavojaus, kaip antai gaisro ar potvynio, atveju. Ji būtų galima ir dėl tiesiogiai gresiančio pavojaus, kuris dar nėra realus, bet, labai tikėtina, kils artimiausiu metu. Tokia tikimybė galėtų atsirasti, pavyzdžiui, dėl orų prognozės arba aplinkybės, kad upės aukštupyje gausiai lijo, todėl žemupyje patvins.

58. Vis dėlto šioje byloje tokios faktinės aplinkybės neturi būti svarstomos. Šiuo atveju bylos šalys ginčijasi dėl prevencinių priemonių, kurios reikalingos tam, kad ateityje – momentu, kurio dar negalima numatyti – būtų lengviau kovoti su realiais ir esamais pavojais.

59. Paprastai yra logiška tokias prevencines priemones realizuoti kuo greičiau, kad būtų pasiruošta, kai pavojus taps realus. Vis dėlto skubumas tokiu atveju yra gerokai mažesnis nei realaus ir tuo metu esamo arba tiesiogiai gresiančio pavojaus atveju.

60. Valstybės narės privalo priimti teisės normas ir imtis veiksmų, kurie prireikus leistų laiku priimti sprendimą dėl prevencinių priemonių, kurios būtų suderinamos su Buveinių direktyvos 6 straipsnio nuostatomis dėl teritorijų apsaugos³².

61. Kai – kaip šiuo atveju – tokios priemonės turi būti leidžiamos pagal Buveinių direktyvos 6 straipsnio 3 dalį, valstybė narė bent jau turi pasirūpinti, kad poveikio teritorijai vertinimą būtų galima atlikti kuo greičiau. Atsižvelgti į geriausias šios srities mokslo žinias³³ ir įtraukti visuomenę³⁴ neabejotinai užtrunka. Vis dėlto turėtų būti įmanoma sprendimą priimti per kelis mėnesius ar net greičiau, jei kompetentingos institucijos turi pakankamai išteklių ir patirties ir visi suinteresuotieji asmenys lojaliai bendradarbiauja.

62. Remiantis prašyme priimti prejudicinį sprendimą pateikta informacija galima manyti, kad šiuo atveju sprendimą dėl priemonių būtų buvę galima priimti laiku. Nuo 2019 m. liepos 31 d., kai *Latvijas valsts meži* pateikė prašymą atlikti vertinimą, ir 2020 m. vasario 20 d., kai institucija priėmė paskutinį sprendimą, praėjo daugiau kaip šeši mėnesiai. Tuomet kitais metais *Latvijas valsts meži* pirmiausia pranešė, kad priemonių neįgyvendins, bet vėliau, 2021 m. sausio mėn., Aplinkos apsaugos institucija atlikusi patikrinimą nustatė, kad priemonės visgi – neatlikus vertinimo – buvo įgyvendintos. Tai buvo padaryta greičiausiai 2020–2021 m. žiemą, taigi po daugiau kaip metų nuo pirmo prašymo pateikimo. Todėl preziumuotina, kad tinkamą poveikio teritorijai vertinimą būtų buvę galima atlikti.

63. Be to, čia reikia dar kartą priminti, kad prevencinės priešgaisrinės apsaugos priemonės skirtos teritorijos apsaugos tikslams, todėl yra apsaugos priemonės ir, būdamos tokios, gali būti tiesiogiai susijusios su teritorijos tvarkymu arba tam būtinos³⁵. Nustatant apsaugos priemones reikia

³¹ Šiuo klausimu būtų galima orientuotis visų pirma pagal 2019 m. liepos 29 d. Sprendimą *Inter-Environnement Wallonie ir Bond Beter Leefmilieu Vlaanderen* (C-411/17, EU:C:2019:622, 179 punktas).

³² Šiuo klausimu žr. 2020 m. birželio 11 d. Sprendimą *Alianța pentru combaterea abuzurilor* (C-88/19, EU:C:2020:458, 57 punktas).

³³ 2004 m. rugsėjo 7 d. Sprendimas *Waddenvereniging ir Vogelbeschermingsvereniging* (C-127/02, EU:C:2004:482, 54 punktas), 2016 m. liepos 21 d. Sprendimas *Orleans ir kt.* (C-387/15 ir C-388/15, EU:C:2016:583, 51 punktas) ir 2018 m. balandžio 17 d. Sprendimas *Komisija / Lenkija (Belovežo giria)* (C-441/17, EU:C:2018:255, 113 punktas).

³⁴ 2016 m. lapkričio 8 d. Sprendimas *Lesoochranárske zoskupenie VLK* (C-243/15, EU:C:2016:838, 49 punktas).

³⁵ Žr. šios išvados 37–43 punktus.

atsižvelgti ir į geriausias turimas mokslo žinias³⁶, taip pat gali prireikti įtraukti visuomenę³⁷. Vis dėlto nustatant apsaugos priemones yra šiek tiek daugiau lankstumo, nei atliekant poveikio teritorijai vertinimą pagal Buveinių direktyvos 6 straipsnio 3 dalį. Todėl tikriausiai yra palankiau ir greičiau sprendimą dėl prevencinių priešgaisrinės apsaugos priemonių priimti susiejant jas su teritorijos apsaugos priemonėmis.

64. Taigi prevencinės priešgaisrinės apsaugos priemonės, kurios gali reikšmingai neigiamai paveikti specialią saugomą teritoriją, nėra skirtos išvengti tuo metu esamo arba tiesiogiai gresiančio realaus pavojaus viršesnei saugomai vertybei ir negali būti nustatomos kaip apsaugos priemonės pagal Buveinių direktyvos 4 straipsnio 4 dalį ir 6 straipsnio 1 dalį, negali būti įgyvendinamos, kol neatliktas tinkamas poveikio teritorijai vertinimas pagal 6 straipsnio 3 dalį. Vis dėlto valstybės narės turi užtikrinti, kad tokias priemones būtų galima įvertinti kuo greičiau.

E. Dėl penktojo klausimo – atitaisymas

65. Penktuoju klausimu prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas siekia išsiaiškinti, ar kompetentingos institucijos, siekdamos išvengti galimo reikšmingo neigiamo poveikio, privalo reikalauti atlyginti žalą ir imtis priemonių, jei nebuvo įvertintas poveikio „Natura 2000“ teritorijai reikšmingumas pagal Buveinių direktyvos 6 straipsnio 3 dalį.

66. Šis klausimas neturi nieko bendro su valstybės atsakomybe už žalą, kurią asmenys patyrė dėl valstybei priskirtinų Sąjungos teisės pažeidimų³⁸. Teismas klausia, ar kompetentingos institucijos privalo reikalauti iš asmenų, kurie, nesant tinkamo poveikio teritorijai vertinimo, padarė neigiamą poveikį „Natura 2000“ teritorijai, atlyginti žalą arba imtis kitų priemonių.

67. Paprastai šiuo „žalos atlyginimu“ gali būti siekiama ne finansinės kompensacijos, o visų pirma realaus „žalos atlyginimo natūra“, t. y. neigiamo poveikio teritorijai atitaisymo. Viso neigiamo poveikio atitaisymas retai kada įmanomas. Pavyzdžiui, šiuo atveju buvo iškirsti medžiai, o nauji užaugtų tik per dešimtmečius. Vis dėlto dažnai įmanoma imtis priemonių, kuriomis neigiamas poveikis sumažinamas arba kompensuojamas kitoje vietoje.

68. Klausimą suprantant taip, kaip apibūdinta, juo siekiama išsiaiškinti, ar Aplinkos apsaugos institucija pagal Buveinių direktyvą privalėjo duoti pagrindinėje byloje skundžiamus nurodymus. Kaip nurodyta prašyme priimti prejudicinį sprendimą, institucija šiais nurodymais įpareigojo *Latvijas valsts meži* palikti miško medynuose nukirstas pušis, kurių skersmuo storiausioje dalyje viršija 25 cm, ir papildyti Sąjungos prioritetinio saugomo biotopo 9010* „Vakarų taiga“ medynuose esantį negyvos medienos kiekį, kuris šiuo metu yra nepakankamas.

69. Pastarąjį nurodymą suprantu taip, kad *Latvijas valsts meži* negali išvežti negyvos medienos, kol nebus pakankamo jos kiekio. Juk negalima preiumuoti, kad Aplinkos apsaugos institucija būtų reikalavusi nukirsti tiek medžių, kad susidarytų tam tikras negyvos medienos kiekis. Pagal tokį aiškinimą, sprendžiant iš visko, nurodymu tik pakartojamas jau Nutarimo Nr. 478 11.2 papunktyje nustatytas įpareigojimas neišvežti negyvos medienos, jei jos kiekis nepakankamas. Vadinasi, tai nėra nurodymas atitaisyti neigiamą poveikį.

³⁶ Žr. šios išvados 35 punktą.

³⁷ Žr. mano išvadą bylose *CFE ir Terre wallonne* (C-43/18 ir C-321/18, EU:C:2019:56). Vis dėlto taip pat žr. 2022 m. vasario 22 d. Sprendimą *Bund Naturschutz in Bayern* (C-300/20, EU:C:2022:102).

³⁸ 1991 m. lapkričio 19 d. Sprendimas *Francovich ir kt.* (C-6/90 ir C-9/90, EU:C:1991:428, 33 punktas), 2013 m. kovo 14 d. Sprendimas *Leth* (C-420/11, EU:C:2013:166, 40 punktas) ir 2022 m. gruodžio 22 d. Sprendimas *Ministre de la Transition écologique ir Premier ministre* (Valstybės atsakomybė už oro taršą) (C-61/21, EU:C:2022:1015).

70. Taigi iš esmės kyla klausimas, ar kompetentingos institucijos privalėjo nurodyti *Latvijas valsts meži* palikti miško medynuose nukirstas pušis, kurių skersmuo storiausioje dalyje viršija 25 cm.

71. Teismas klausia, ar šis nurodymas buvo reikalingas siekiant išvengti galimų reikšmingų pasekmių. Vis dėlto klausimas teikiamas tik tam atvejui, jei dėl medžių kirtimo turėjo būti atliktas tinkamas poveikio teritorijai vertinimas, kuris nebuvo atliktas. Todėl šio nurodymo pasekmė visų pirma yra tai, kad *Latvijas valsts meži* negali tęsti pažeidžiant Buveinių direktyvos 6 straipsnio 3 dalį pradėtų priemonių, t. y. išvežti iš miško neteisėtai nukirstų medžių.

72. Taigi ir šiuo nurodymu siekiama ne atitaisyti neigiamą poveikį ar tiesiogiai išvengti galimų reikšmingų pasekmių, o tik sukliudyti tęsti Buveinių direktyvos 6 straipsnio 3 dalies nuostatų pažeidimą. Tai, kad taip apribojamos neigiamos šio pažeidimo pasekmės, yra tik šalutinis poveikis.

73. Nurodyti baigti Sąjungos teisės pažeidimą ir nustatyti atitinkamas įgyvendinimo priemones valstybės narės ir jų tarnybos privalo jau dėl to, kad yra saistomos direktyvų pagal SESV 288 straipsnio trečią pastraipą ir turi lojalumo Sąjungai pareigą pagal ESS 4 straipsnio 3 dalį. Pagal lojalumo Sąjungai principą valstybės narės visų pirma turi imtis bet kurių reikiamų bendrų ar specialių priemonių, kad užtikrintų pagal Sutartis ar Sąjungos institucijų aktus atsirandančių pareigų vykdymą. Šią pareigą turi vykdyti ne tik valstybė, kaip tokia, bet ir, neviršydamos savo įgaliojimų, visos valstybės institucijos³⁹, taigi ir Aplinkos apsaugos institucija. Ją turi ir valstybei priskirtinos įmonės⁴⁰, kokia, sprendžiant iš visko, yra *Latvijas valsts meži*⁴¹.

74. Taigi dėl kitokio pobūdžio aplinkos vertinimo Teisingumo Teismas yra nusprendęs, kad gali būti reikalinga panaikinti ar sustabdyti jau išduotą leidimą tam, kad vertinimas vis dėlto būtų atliktas⁴². Tokią pat reikšmę turi sukliudymas tęsti Sąjungos teisę pažeidžiančią veiklą.

75. Taigi telieka konstatuoti, kad valstybės narės institucijos, neviršydamos savo įgaliojimų, pagal SESV 288 straipsnio trečią pastraipą ir ESS 4 straipsnio 3 dalį privalo nurodyti nutraukti priemones, kurios įgyvendinamos pažeidžiant Buveinių direktyvos 6 straipsnio 3 dalies nuostatas. Valstybei narei priskirtina įmonė yra tiesiogiai, be jokios nacionalinės teisės normos ar institucijos nurodymo, įpareigota nutraukti tokią priemonę.

76. Tik tam atvejui, jei Teisingumo Teismas norėtų pateikti nuomonę ne tik dėl pažeidimų nutraukimo, bet ir dėl realaus žalos atitaisymo, reikia pažymėti, kad lojalumo Sąjungai principas šiuo atveju taip pat būtų reikšmingas. Pagal jį valstybės narės privalo panaikinti neteisėtas Sąjungos teisės pažeidimo pasekmes⁴³ ir atlyginti pažeidimo sukeltą žalą⁴⁴.

³⁹ 2004 m. sausio 7 d. Sprendimas *Wells* (C-201/02, EU:C:2004:12, 64 punktas), 2012 m. vasario 28 d. Sprendimas *Inter-Environnement Wallonie ir Terre wallonne* (C-41/11, EU:C:2012:103, 43 punktas), 2019 m. lapkričio 12 d. Sprendimas *Komisija / Airija (Derrybrien vėjo jėgainės)* (C-261/18, EU:C:2019:955, 75 ir 90 punktai) ir 2021 m. gruodžio 21 d. Sprendimas *Euro Box Promotion ir kt.* (C-357/19, C-379/19, C-547/19, C-811/19 ir C-840/19, EU:C:2021:1034, 173 punktas).

⁴⁰ 2019 m. lapkričio 12 d. Sprendimas *Komisija / Airija (Derrybrien vėjo jėgainės)* (C-261/18, EU:C:2019:955, 91 punktas).

⁴¹ Žr. šios išvados 48 punktą.

⁴² 2004 m. sausio 7 d. Sprendimas *Wells* (C-201/02, EU:C:2004:12, 65 ir 68 punktai), 2012 m. vasario 28 d. Sprendimas *Inter-Environnement Wallonie ir Terre wallonne* (C-41/11, EU:C:2012:103, 46 ir 47 punktai), 2019 m. liepos 29 d. Sprendimas *Inter-Environnement Wallonie ir Bond Beter Leefmilieu Vlaanderen* (C-411/17, EU:C:2019:622, 170 ir 172 punktai) ir 2019 m. lapkričio 12 d. Sprendimas *Komisija / Airija (Derrybrien vėjo jėgainės)* (C-261/18, EU:C:2019:955, 75 punktas).

⁴³ 2004 m. sausio 7 d. Sprendimas *Wells* (C-201/02, EU:C:2004:12, 64 punktas), 2012 m. vasario 28 d. Sprendimas *Inter-Environnement Wallonie ir Terre wallonne* (C-41/11, EU:C:2012:103, 43 punktas), 2019 m. lapkričio 12 d. Sprendimas *Komisija / Airija (Derrybrien vėjo jėgainės)* (C-261/18, EU:C:2019:955, 75 ir 90 punktai) ir 2021 m. gruodžio 21 d. Sprendimas *Euro Box Promotion ir kt.* (C-357/19, C-379/19, C-547/19, C-811/19 ir C-840/19, EU:C:2021:1034, 173 punktas).

⁴⁴ 2004 m. sausio 7 d. Sprendimas *Wells* (C-201/02, EU:C:2004:12, 66 punktas) ir 2022 m. kovo 10 d. Sprendimas *Grossmania* (C-177/20, EU:C:2022:175, 65–68 punktai).

77. Be to, net jei Sąjungos teisės akte, kaip antai Buveinių direktyvoje, nėra konkrečios nuostatos, pagal kurią būtų numatyta sankcija už to teisės akto pažeidimą, valstybės narės pagal ESS 4 straipsnio 3 dalį privalo imtis visų tinkamų priemonių, kad užtikrintų Sąjungos teisės galiojimą ir veiksmingumą⁴⁵. Turimos omenyje priemonės ir visų pirma teisės normos, užtikrinančios, kad asmenys laikytųsi Sąjungos teisės. Dažniausiai tokiais atvejais svarstomos sankcijos⁴⁶, bet teisės normos, kuriomis siekiama užtikrinti, kad būtų atitaisyta dėl Sąjungos teisės pažeidimo padaryta žala, juo labiau reikalingos⁴⁷. Taip yra dėl to, kad pagrindinis atitinkamos teisės normos tikslas yra ne sankcijos asmeniui skyrimas, o tam tikros būklės sukūrimas arba išlaikymas. Be to, nustatant įpareigojimą atitaisyti žalą padidinamas atitinkamų teisės normų veiksmingumas, nes tokiu įpareigojimu pagrindžiama paskata vengti pažeidimų⁴⁸.

78. Kalbant apie teritorijų apsaugą pagal Buveinių direktyvą, tam tikros būklės sukūrimui arba išlaikymui tenka ypatinga reikšmė, nes šiomis teisės normomis siekiama apsaugoti bendrą Europos Sąjungos gamtos paveldą⁴⁹.

79. Taigi, kaip jau yra nurodęs Teisingumo Teismas⁵⁰, valstybės narės turi priimti teisės normas, kurios leistų įpareigoti asmenis atitaisyti žalą, jei jie, pažeisdami Buveinių direktyvos 6 straipsnio 3 dalies nuostatas, padarė neigiamą poveikį „Natura 2000“ teritorijoms. Kai kurias atvejais atitinkami pagrindai pagal nacionalinę teisę jau gali kilti į nacionalinę teisę perkeltiant Direktyvą dėl atsakomybės už aplinkos apsaugą⁵¹, bet dėl įvairių šios teisės normos apribojimų neatmestina, kad, siekiant veiksmingai į nacionalinę teisę perkelti Buveinių direktyvą, reikalingos platesnės nuostatos dėl žalos atitaisymo.

80. Šiuo atveju sprendimas nepriklauso nuo tokių nacionalinės teisės nuostatų priėmimo, jei *Latvijas valsts meži* priskirtina Latvijos valstybei, taigi įpareigojimai, kylantys iš Buveinių direktyvos, jai taikomi tiesiogiai⁵².

⁴⁵ 1989 m. rugsėjo 21 d. Sprendimas *Komisija / Graikija* (68/88, EU:C:1989:339, 23 punktas), 2005 m. rugsėjo 8 d. Sprendimas *Yonemoto* (C-40/04, EU:C:2005:519, 59 punktas) ir 2019 m. balandžio 3 d. Sprendimas *Powszechny Zakład Ubezpieczeń na Życie* (C-617/17, EU:C:2019:283, 37 punktas).

⁴⁶ 1989 m. rugsėjo 21 d. Sprendimas *Komisija / Graikija* (68/88, EU:C:1989:339, 24 punktas), 2005 m. rugsėjo 8 d. Sprendimas *Yonemoto* (C-40/04, EU:C:2005:519, 59 punktas) ir 2019 m. balandžio 3 d. Sprendimas *Powszechny Zakład Ubezpieczeń na Życie* (C-617/17, EU:C:2019:283, 37 punktas).

⁴⁷ Šiuo klausimu žr. 2008 m. liepos 17 d. Sprendimą *Komisija / Italija* (C-132/06, EU:C:2008:412, 37–39 ir 44–46 punktai) dėl nuslėpto pridėtinės vertės mokesčio išieškojimo, 2001 m. rugsėjo 20 d. Sprendimą *Courage ir Crehan* (C-453/99, EU:C:2001:465, 26 punktas) ir 2019 m. gruodžio 12 d. Sprendimą *Otis Gesellschaft ir kt.* (C-435/18, EU:C:2019:1069, 22 punktas) dėl kartelio susitarimų sukeltos žalos atlyginimo.

⁴⁸ Šiuo klausimu žr. 2008 m. liepos 17 d. Sprendimą *Komisija / Italija* (C-132/06, EU:C:2008:412, 47 punktas), 2001 m. rugsėjo 20 d. Sprendimą *Courage ir Crehan* (C-453/99, EU:C:2001:465, 27 punktas) ir 2019 m. gruodžio 12 d. Sprendimą *Otis Gesellschaft ir kt.* (C-435/18, EU:C:2019:1069, 24 punktas).

⁴⁹ 2006 m. sausio 10 d. Sprendimas *Komisija / Vokietija* (C-98/03, EU:C:2006:3, 59 punktas) ir 2023 m. kovo 2 d. Sprendimas *Komisija / Lenkija (Miškų tvarkymas ir gera praktika)* (C-432/21, EU:C:2023:139, 72 ir 73 punktai).

⁵⁰ 2007 m. gruodžio 13 d. Sprendimas *Komisija / Airija* (C-418/04, EU:C:2007:780, 83–88 punktai) ir 2014 m. balandžio 3 d. Sprendimas *Cascina Tre Pini* (C-301/12, EU:C:2014:214, 32 punktas).

⁵¹ 2004 m. balandžio 21 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2004/35/EB dėl atsakomybės už aplinkos apsaugą siekiant išvengti žalos aplinkai ir ją ištaisyti (atlyginti) (OL L 143, 2004, p. 56; 2004 m. specialusis leidimas lietuvių k., 15 sk., 8 t., p. 357).

⁵² Žr. šios išvados 48 punktą.

V. Išvada

81. Taigi siūlau Teisingumo Teismui taip atsakyti į prašymą priimti prejudicinį sprendimą:

- 1) Medžių kirtimas miško buveinių apsaugai skirtoje saugomoje teritorijoje, siekiant joje išlaikyti infrastruktūros įrenginius arba sukurti naujus laikantis teisės aktuose nustatytų miškų priešgaisrinės apsaugos reikalavimų, yra projektas, kaip jis suprantamas pagal Direktyvos 92/43/EEB dėl natūralių buveinių ir laukinės faunos bei floros apsaugos 6 straipsnio 3 dalies pirmą sakinį.
- 2) Pagal bendrąsias teisės normas dėl priešgaisrinės apsaugos arba jomis grindžiamus priešgaisrinės apsaugos planus nustatomos prevencinės priemonės gali būti tiesiogiai susijusios su saugomos teritorijos tvarkymu arba tam būtinos, kaip tai suprantama pagal Direktyvos 92/43 6 straipsnio 3 dalies pirmą sakinį, tik jei tuo pat metu jos yra pagal 4 straipsnio 4 dalį ir 6 straipsnio 1 dalį būtinų apsaugos priemonių dalis. Prevencinėms priešgaisrinės apsaugos priemonėms, kurios neatitinka šios sąlygos ir galėtų daryti neigiamą poveikį teritorijos apsaugos tikslams, privalomas tinkamas poveikio teritorijai vertinimas pagal 6 straipsnio 3 dalies pirmą sakinį.
- 3) Pareigos atlikti poveikio teritorijai vertinimą pagal Direktyvos 92/43 6 straipsnio 3 dalį išimtis, kuri būtų taikoma pagal nacionalinės teisės nuostatas dėl priešgaisrinės apsaugos įgyvendinamoms priemonėms, nenumatyta. Todėl tokios teisės nuostatos iš esmės negali būti 6 straipsnio 3 dalyje nustatytų reikalavimų netaikymo pagrindas.
- 4) Prevencinės priešgaisrinės apsaugos priemonės, kurios gali reikšmingai neigiamai paveikti specialią saugomą teritoriją, nėra skirtos išvengti esamo arba tiesiogiai gresiančio realaus pavojaus viršesnei saugomai vertybei ir negali būti nustatomos kaip apsaugos priemonės pagal Direktyvos 92/43 4 straipsnio 4 dalį ir 6 straipsnio 1 dalį, negali būti įgyvendinamos, kol neatliktas tinkamas poveikio teritorijai vertinimas pagal 6 straipsnio 3 dalį. Vis dėlto valstybės narės turi užtikrinti, kad tokias priemones būtų galima įvertinti kuo greičiau.
- 5) Valstybės narės institucijos, neviršydamos savo įgaliojimų, pagal SESV 288 straipsnio trečią pastraipą ir ESS 4 straipsnio 3 dalį privalo nurodyti nutraukti priemones, kurios įgyvendinamos pažeidžiant Direktyvos 92/43 6 straipsnio 3 dalies nuostatas. Valstybei narei priskirtina įmonė yra tiesiogiai, be atskiros nacionalinės teisės normos ar institucijos nurodymo, įpareigota nutraukti tokią priemonę.